

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ У СВІТОВОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Марія Лещенко,
Наталія Сулаєва

У статті представлено результати ретроспективного аналізу досвіду організації неформальної освіти, зокрема, й мистецької, у світовому педагогічному просторі. Наголошено, що важливим складником міжнародної діяльності України в царині мистецтва є співпраця з країнами, неформальна освіта в яких уже понад півстоліття перебуває в колі важливих стратегічних завдань освітньої політики. З-поміж таких схарактеризовано окремі аспекти становлення й розвитку неформальної освіти в Сполучених Штатах Америки, представлено хід та результати експерименту для виявлення ефективності впливу неформальної мистецької освіти на якість навчання студентів і магістрантів Канади, описано стан розвитку неформальної освіти в Данії, Ізраїлі, Нідерландах, Норвегії, Фінляндії, підкреслено унікальність системи неформальної освіти Швеції як такої, що має найглибше коріння та вирізняється найбільш розгалуженою мережею навчальних гуртків, асоціацій та народних шкіл, в яких послуговується неперервною пізнавальною активністю переважна більшість населення країни. Окрему увагу приділено стану неформальної мистецької освіти в нашій країні, що характеризується входженням України в Європейську асоціацію установ вільного часу дітей та молоді (European Association for Leisure Time Institutions of Children and Youth, EAICY), участю в зарубіжних проєктах з надання неформальної освіти, розробкою програм розвитку неформальної освіти. Наголошено, що в рамках співпраці зарубіжні колеги відзначають високий рівень результатів мистецької діяльності художньо-творчих колективів вищих педагогічних навчальних закладів, учасники яких отримують у них неформальну мистецьку освіту.

Ключові слова: неформальна освіта, неформальна мистецька освіта, освіта дорослих.

Постановка проблеми. Глобалізаційна універсалізація вимог сьогоденного українського суспільства до якості підготовки майбутніх фахівців та необхідність збереження унікальних характеристик вітчизняної системи освіти вимагають пошуку нових підходів до надання освітніх послуг молодому поколінню. Формування компетентностей сучасного випускника вищого навчального закладу має ґрунтуватися на кращих здобутках теорії й практики минулого й сьогодення нашої держави та органічно поєднувати в собі елементи зарубіжного досвіду організації освітнього процесу, ефективність яких вивірена часом. Одним із таких надбань є активне впровадження за кордоном у підготовку фахівців різних рівнів і галузей неформальної освіти, а також її конвергентне поєднання з формальною та інформальною. Особливий інтерес для нас складає процес збагачення компетентностей студентів вищих закладів освіти зарубіжжя неформальною мистецькою освітою. Її наявність у вітчизняній практиці підготовки фахівців може стати запорукою оновлення української системи освіти на основі втілення особистісно розвивальної парадигми, реалізація якої забезпечує максимальну активізацію ціннісно-сміслових, почуттєво-емоційних чинників навчання й виховання.

Теоретичною основою для обґрунтування положень, висвітлених у статті, є роботи науковців щодо: провідних тенденцій розвитку міжнародного освітнього простору (М. Лещенко, Л. Лук'янова, Л. Пуховська, Н. Муқан); впливу мистецтва на особистість

(І. Зязюн, О. Отич, О. Рудницька, Л. Коваль, П. Якобсон); сучасних підходів до організації додаткової освіти та її можливостей у розвитку творчого потенціалу особистості (О. Асмолов, В. Горський, А. Журкіна, М. Коваль, В. Лешер, Є. Ямбур); освіти дорослих (В. Александров, Н. Бідюк, В. Лешер, Н. Ничкало, О. Огієнко, Л. Сігаєва).

Мета дослідження – здійснити ретроспективний аналіз досвіду зарубіжних країн та України в царині надання громадянам неформальної мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. Використання різних видів освітньої діяльності особистості, зокрема, формальної, неформальної й інформальної, зумовлене новою освітньою парадигмою, основною ідеєю якої є перехід від освіти на все життя до освіти впродовж життя. В останнє десятиліття вітчизняні науковці й практики все частіше приділяють увагу питанням надання громадянам України неформальної освіти. Ефективне її впровадження в освітній простір нашої держави можливий за умови досконалого вивчення досвіду тих країн, у яких вона вже понад півстоліття перебуває в колі важливих стратегічних завдань освітньої політики. Зокрема, розвиток демократичного суспільного устрою в Сполучених Штатах Америки та зумовлені цим рухи (за освіту дорослих, громадянські права, звільнення жінок) у першій половині минулого століття спричинили появу нового на той час виду освітнього процесу, який у різні періоди називався освітою дорослих (adult education), неформальною освітою (non-formal education), тривалою освітою (continuous education), популярною освітою (popular education). Таке здобуття освіти виявилось досить дієвим засобом навчання й виховання громадян, здатних брати участь у соціальних та економічних процесах держави, що привело до зростання як їхнього, так і державного добробуту. Для організації неформального освітнього процесу в США були створені незалежні центри освіти, де дорослі мали змогу передавати знання один одному, наприклад, Народна школа «Хайлендер» (Folk School «Highlander»), заснована М. Хортоном у штаті Теннессі (1932 р.).

До кінця 50-их років ХХ століття метою неформальної освіти в США було вирішення соціальних проблем шляхом підготовки освічених громадян. З часом освіта в країні була зорієнтована на підготовку висококваліфікованих кадрів, що супроводжувалося значними інвестуваннями в систему як формальної (нові заклади, навчальні програми), так і неформальної (освітні курси для продовження професіоналізації, програми для здобуття нових кваліфікацій) освіти. Однак у плані виховання цілісної особистості – з реалізованими власними потребами, нахилами, здібностями – вже в 70-их роках першість стали визнавати за неформальною освітою. Саме відтоді випробувані в ній педагогічні стандарти і виховні технології почали запозичувати й впроваджувати в систему формальної освіти. В умовах глобалізаційних зрушень неформальна освіта США переорієнтувалася від соціального контексту до особистісного розвитку кожної людини. Сьогодні це підкріплюється значними асигнуваннями науково-дослідних центрів та окремих учених, які проводять дослідження та розробляють різноманітні програми для активного поширення неформальної освіти серед населення.

Окрема увага в педагогічній практиці США, а також Канади, надається й неформальній мистецькій освіті. Зокрема, цікавим є проведений у 2002 – 2009 роках з ініціативи викладачів Королівського університету Кінстон Онтаріо (Канада) та за активної участі учених з університетів Іллінойса та Небраски (США) експеримент для виявлення ефективності впливу неформальної мистецької освіти на покращення навчального процесу. Упродовж семи років проектну програму реалізовували викладачі, члени навчально-адміністративної ради, студенти й магістранти. У перші 5 років 12 тисяч студентів, 1000 викладачів, 100 митців, 80 управлінців працювали над тим, щоб

довести чи спростувати гіпотезу про те, що мистецтво впливає на особистісний і професійний рівень життя людини. Для цього щотижня (по 2 години) відбувалися арт-мейкінги, на яких респонденти знайомилися з різними видами образотворчого мистецтва, працюючи з аквареллю, акрилом, склом, деревом, воском, залізом, камінням. Використовуючи ці матеріали, кожен учасник власноруч створював картини на папері, дереві, металі, полотні та склі, виготовляв й оздоблював плетені меблі, лампи, скриньки тощо. Шостий рік експерименту було присвячено доведенню гіпотези про мистецьку дію як шлях для розвитку почуття єдності та аналізу механізмів, що спонукають до створення наслідуваного майбутніми поколіннями мистецтва. Упродовж сьомого року аналізувалися мистецькі роботи респондентів та власне результати їхнього особистого й професійного зростання. Експеримент дозволив зробити висновок, що неформальна мистецька освіта є вагомим інструментом покращення в цілому навчального процесу, оскільки мистецтво допомагає створити комфортне середовище (поле) для щасливого життя людини, інформаційно збагачує та дає змогу трансформувати вже набуті знання, погляди, звички в позитивний бік, а також ефективно впливає на творчий розвиток особистості.

Поява неформального виду освітньої діяльності у країнах Європи сприймалася як альтернатива державній і викликала певну недовіру. Та все ж із 70-их років минулого століття неформальна освіта стає випробувальним майданчиком для нових педагогічних ідей. Ті з них, які витримують перевірку в жорсткій конкуренції, переймаються державною системою освіти та приватними навчальними закладами. Наприклад, у Данії, Норвегії, Фінляндії й Швеції неформальна освіта перебуває в колі актуальних питань упродовж останніх тридцяти років. Так, міністр освіти, очільник процесу організації неформальної освіти Данії О. Йенсен зазначає, що одним з найбільш важливих кроків у розвитку законодавства в галузі освіти його країни стала реформа 1989 року, яка дозволила скоротити обмеження для неформальної освіти, зробити реальним створення відповідних до потреб населення центрів (організацій, освітніх об'єднань, народних шкіл, екологічних, мистецьких асоціацій) з державним фінансуванням їх діяльності. Політик підкреслює, що в неформальному секторі громадяни набувають життєво важливих компетенцій: від соціальних, комунікативних до мистецьких [5].

Унікальною є система неформальної освіти Швеції, яка активно підтримується урядом, оскільки довела свою життєздатність та ефективність, зробивши значний внесок у розвиток країни. Її унікальність полягає в тому, що майже три чверті населення послуговуються неперервною пізнавальною діяльністю в гуртках, навчальних асоціаціях, народних вищих школах. У країнах Європейського Союзу без перекладу функціонує термін «фолкбілднінг» (folkbildning) – соціоосвітний феномен Скандинавських країн, зокрема й Швеції. Він є «системою децентралізованого навчання дорослих, яке проводиться на добровільній основі різними недержавними організаціями та безпосередньо самими учасниками навчання і націлене на розвиток демократичного суспільства шляхом неперервного навчання кожної особистості» [1, с. 2]. Зародження фолкбілднінгу сягає 1868 року, коли з ініціативи датського філософа М. Грундвіґа було створено перші народні вищі школи для навчання дорослих. На початку ХХ століття у Швеції розпочався активний розвиток освітніх асоціацій, в які об'єднувалися різноманітні громадські організації: у 1902 році О. Ольсоном створено перший навчальний гурток; у 1912 – засновано шведську Робітничу Асоціацію Освіти (Arbetarnas bildningsförbund, ABF); у 1932 – при Упсальському університеті відкрито Інститут дослідження фолкбілднінгу (Institutet för folkbildningsforskning). До кінця минулого століття у Швеції відбувався інтенсивний розвиток народних вищих шкіл і навчальних асоціацій, збільшилася кількість навчальних гуртків, посилилася фінансова підтримка з

боку держави. Із прийняттям у 1991 році «Декрету про урядові субсидії освіти дорослих» в країні створено недержавну організацію Всешведської Ради неформальної освіти дорослих (Folkbildningsradet). Сьогодні у Швеції неформальна освіта дорослих забезпечується 9 навчальними асоціаціями (bildningförbund) та 148 народними вищими школами (folkhogskola), де проводяться довготермінові (для одержання неповної або повної середньої освіти) чи короткотермінові навчальні курси, а також різноманітні мистецькі заходи. Прогрес системи неформальної освіти у Швеції свідчить про усвідомлення її важливості для розвитку кожної особистості.

Одним із важливих аспектів неформальної освіти глобалізованого світу є мистецька діяльність. Наприклад, у Програмовому документі в галузі неформальної освіти Нідерландів наголошується, що влада має заохочувати участь громадян у культурному житті: це дасть змогу не тільки залучати їх до активної мистецької діяльності (музичної, театральної, образотворчої тощо), але й до глибокого усвідомлення культурної ідентичності свого народу та розуміння інших культур [6].

Окрему нішу займає неформальна мистецька освіта в Ізраїлі. Учені цієї країни (І. Ілліх, Г. Кац, Ш. Ромі, Б. Хазан, М. Шмід) наголошують, що основним змістом неформальної освіти є не передача знань, а формування культури: «У системі єврейської освіти людина «занурюється» в єврейську культуру, вбирає її, живе нею, розвивається в ній» [2]. Одним зі складників такої культури є мистецтво, яке використовується не тільки для загального розвитку особистості, а й з метою пов'язати сьогодення кожної людини з минулим свого народу. Організатори неформальної освіти поза межами держави також використовують мистецький спадок свого народу для розвитку кожної індивідуальності. Із цією метою пропонують різноманітні заходи: молодіжні табори, де учасники займаються творчістю; поїздки за кордон для вивчення історії й культури; естрадні музичні студії та театральні проекти, де молодь засвоює основи музичної діяльності, акторської майстерності та елементи театру ляльок; курси підготовки вожатих для таборів відпочинку тощо.

Останні десятиліття питання надання неформальної освіти громадянам актуалізуються й в Україні. Першими кроками було налагодження співпраці з зарубіжними партнерами. Так, у 1991 році вітчизняні педагоги разом з колегами з Чехословаччини, Франції та Нідерландів заснували Європейську асоціацію установ вільного часу дітей та молоді (European Association for Leisure Time Institutions of Children and Youth, EAICY), яка сьогодні об'єднує понад 25 тисяч організацій у сфері неформальної освіти в Європі. Метою діяльності асоціації є створення єдиного інформаційного простору, розвиток європейського співробітництва в галузі неформальної і позашкільної освіти, взаємне збагачення досвіду організації вільного часу. Умовою входження держави до EAICY є застосування та дотримання міжнародних документів, а саме, 31 Конвенції ООН про права дитини: «...Держави-сторони поважають і заохочують право дитини на всебічну участь в культурному й творчому житті і сприяють наданню відповідних і рівних можливостей для культурної й творчої діяльності, дозвілля та відпочинку» [3, с. 31]. Щороку члени асоціації проводять десятки заходів, з-поміж яких вагоме місце займають мистецькі конкурси, фестивалі, гастрольні поїздки та обміни художньо-творчими колективами різних країн світу, наприклад: зустріч молодіжних організацій «Схід-Захід: Єдина Європа. Молодіжне співробітництво» (Київ, 2001 р.), семінар «Проблеми освіти і виховання у вільний час на прикладах установ Західної Європи» (Прага, 2001 р.), міжнародний семінар «Територія молоді на прикладі регіону Прованс» (Франція, 2004 р.), зустріч «Молодь у суспільстві, що змінюється: роль і місце молоді в суспільному житті» (Київ, 2004 р.) та інші. У 2012 році під час Генеральної асамблеї Європейської асоціації установ вільного часу

дітей та молоді до її складу було прийнято Малу академію наук України. У ЕАІСУ від України членство мають Асоціація позашкільних навчальних закладів України, Центр позашкільної роботи «На Сумському» (м. Рівне), Будинок дитячої творчості (м. Київ), Київський палац дітей і юнацтва та інші.

Для розвитку в державі кіноосвіти Україна співпрацює з Міжнародною громадською організацією «Cinema Hall», яка є представником Європейської кіноасоціації організацій молодих професіоналів, студентів та ентузіастів NISI MASA. Реалізуючи різноманітні напрями (кіноосвіта, кінопросвіта, кіно- та відеовиробництво), «Cinema Hall» проводить майстер-класи та співпрацює з різноманітними кінофестивалями: Київським міжнародним, «Kinofest NYC» (Нью-Йорк), «Nouveau cinema Ukraine», «Кіно під зорями», «НІФАК», «Start films ua», «VAU-fest», «Хьюзфільм», «Кіномедіа», «The New Citizen Movie Contest», «Space Libery», «Премія Тарковских», «Ранок», «Мультивидение», «KISFF», «Золотая лента», «СтудCINEMAФест», «Art of remake» та ін.

В Україні реалізуються і власні проекти. Так, Регіональний Центр екологічної просвіти «ЕкоДонбас» спільно з Львівською громадською організацією «Мозаїка» в листопаді-грудні 2011 року провів «Школу неформальної освіти: Проект від А до Я». Освітні заходи у сфері мистецтва, зокрема візуального, здійснює організація «Культурний проект» (м. Київ). Мистецтвознавці, викладачі вітчизняних та зарубіжних університетів реалізують різноманітні програми: «Історія світового класичного мистецтва», «Історія мистецтва ХХ століття», «Ранок в музеї: загальний курс історії мистецтва» та ін.

Ознаки неформальної мистецької освіти носить і позанавчальна мистецька діяльність студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Останні дослідження вказують на те, що така діяльність з усіма її ознаками неформальності (як то: доповнення результатів формальної освіти; забезпечення отримання знань, формування умінь і навичок для задоволення освітніх особистісних потреб; сприяння виробленню певних цінностей; нерегламентованість місцем здобуття, терміном та формою навчання, заходами державної атестації; організованість форми) [4, с. 29] пройшла декілька етапів розвитку. Кінець 1970-их – поч. 1990-их років. відзначається розквітом мистецької освіти, яка мала неформальні ознаки, що увиразнюється у функціонуванні великої кількості студентських художньо-творчих колективів. Період 1990-их – 2000-их років характеризується свободою мистецької творчості в умовах мистецько-освітньої діяльності, але погіршенням структурно-ресурсного стану художньо-творчих колективів вищих навчальних закладів. Початок ХХІ століття вирізняється відносною стабілізацією стану неформальної мистецької освіти, яка надається майбутнім фахівцям в умовах вітчизняних ВНЗ. Одним із провідних вишів України, де повною мірою реалізується мистецько-освітня діяльність, що носить ознаки неформальної й подекуди інформальної, є Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, у якому функціонують понад тридцять постійнодіючих та більше півсотні тимчасових художньо-творчих колективи.

Висновки. Ретроспективний аналіз досвіду зарубіжних країн та України в царині надання громадянам неформальної мистецької освіти дозволив встановити: підґрунтя для впровадження в освітній процес неформальної мистецької освіти було закладене в 1868 році зі створенням на теренах Данії перших народних вищих шкіл для навчання дорослих; поступальними кроками до впровадження неформальної освіти стали розвиток освітніх асоціацій у Швеції, Данії, Норвегії (перша половина ХХ століття), створення незалежних центрів освіти у Сполучених Штатах Америки (30-ті роки ХХ століття) та навчальних закладів з неформальною освітою в країнах Європи як випробувальних

майданчиків для нових педагогічних технологій (70-ті роки ХХ століття); розвій мистецько-освітньої діяльності в навчальних закладах України, яка носила ознаки неформальної (70-их років ХХ століття); розвиток неформальної мистецької освіти (ХХІ століття) шляхом реалізації міжнародних проектів і програм, які створюють можливість для обміну результатами наукових досліджень, методологічними розробками, програмами, моделями, рамковими положеннями та досвідом у царині неформальної мистецької освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидова В. Д. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції : автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. Д. Давидова. – К., 2008. – 20 с.
2. Кац Г. Опыт системного анализа неформального еврейского образования [Электронный ресурс] / Г. Кац // Бюллетень неформального еврейского образования. – 2009. – № 17. – Режим доступа : www.judaicaru.org/.../buletен_cneo_17
3. Конвенція ООН про права дитини. – К. : Столиця, 1997. – 32 с.
4. Сулаєва Н. В. Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Наталія Вікторівна Сулаєва. – К., 2014. – 591 с.
5. Mezirow J. Understanding Transformation Theory / J. Mezirow // Adult Education Quarterly. – (Summer 1994). – 44, № 4. – P. 222–244.
6. Repères : Manuel pour la pratique de l'education aux droits de l'homme avec les jeunes. [Електронний ресурс] / Council of Europe. – 2002. – 305 p. – Режим доступу : <http://www.books.google.com.ua>.

REFERENCES

1. Davydova V. D. Neformaljna osvita doroslykh u navchalnykh ghurtkakh Shveciji : avtoref dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk : spec. 13.00.01 «Zaghaljna pedaghoghika ta istorija pedaghoghiky» / V. D. Davydova. – K., 2008. – 20 s.
2. Kats G. Opyt sistemnogo analiza neformalnogo evreyskogo obrazovaniya [Elektronnyy resurs] / G. Kats // Byulleten neformalnogo evreyskogo obrazovaniya. – 2009. – № 17. – Rezhim dostupa : www.judaicaru.org/.../buletен_cneo_17
3. Konvencija OON pro prava dytyny. – K. : Stolycja, 1997. – 32 s.
4. Sulajeva N. V. Neformaljna mystecjka osvita majbutnikh uchyteliv u khudozhnjo-tvorchykh kolektyvakh : dys.. ... dokt. ped. nauk : 13.00.04 – teoriya i metodyka profesijnoji osvity / Natalija Viktorivna Sulajeva. – K., 2014. – 591 s.
5. Mezirow J. Understanding Transformation Theory / J. Mezirow // Adult Education Quarterly. – (Summer 1994). – 44, № 4. – P. 222–244.
6. Repères : Manuel pour la pratique de l'education aux droits de l'homme avec les jeunes . [Elektronny`j resurs] / Council of Europe. – 2002. – 305 p. – Rezhym`m dostupu : <http://www.books.google.com.ua>.

ЛЕЩЕНКО М., СУЛАЄВА Н.

ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ НЕФОРМАЛЬНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В МИРОВОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ

В статье представлены результаты ретроспективного анализа опыта организации неформального образования, в том числе и художественного, в мировом педагогическом пространстве. Отмечено, что важной составляющей международной деятельности Украины в области искусства является сотрудничество со странами, неформальное образование в которых уже более полувека находится в кругу важных стратегических задач образовательной политики. Среди таких охарактеризованы отдельные аспекты становления и развития неформального

образования в Соединенных Штатах Америки, представлены ход и результаты эксперимента для выявления эффективности влияния неформального художественного образования на качество обучения студентов и магистрантов Канады, описано развитие неформального образования в Дании, Израиле, Нидерландах, Норвегии, Финляндии, подчеркнуто уникальность системы неформального образования Швеции как такой, что имеет глубокие корни и отличается наиболее разветвленной сетью учебных кружков, ассоциаций и народных школ, в которых пользуется непрерывной познавательной активностью подавляющее большинство населения страны. Особое внимание уделено состоянию неформального художественного образования в Украине, которая характеризуется вхождением страны в Европейскую ассоциацию учреждений свободного времени детей и молодежи (*European Association for Leisure Time Institutions of Children and Youth, EAICY*), участием в зарубежных проектах по предоставлению неформального образования, разработкой программ развития неформального образования. Отмечено, что в рамках сотрудничества зарубежные коллеги констатируют высокий уровень результатов деятельности художественно-творческих коллективов высших педагогических учебных заведений, участники которых получают неформальное художественное образование.

Ключевые слова: неформальное образование, неформальное художественное образование, образование взрослых.

LESHENKO M., SULAIEVA N.

EXPERIENCE OF NON-FORMAL ART EDUCATION ORGANIZATION IN THE WORLD EDUCATIONAL DIMENSION

The article presents the results of a retrospective analysis of the experience of non-formal education in particular art one in the world pedagogical dimension. It has been emphasized that an important component of international activity of Ukraine in the field of art is cooperation with countries where non-formal education has been an essential strategic objective of educational policy for over half a century. Among the following some aspects of formation and development of non-formal education in the United States of America have been determined. Non-formal education was efficient mean of education and upbringing of citizens able to take part in social and economical processes of the country.

The progress and results of the experiment for the detection of non-formal art education effectiveness in quality of education of students and undergraduates in Canada have been presented. It has been stated that non-formal art education was effective tool of improving educational process. Furthermore, art allows to create comfortable environment for happy life, enrich and transform already gained knowledge, views, habits and influence of creative development of a personality.

The state of non-formal education development in Denmark, Israel, the Netherlands, Norway, Finland have been described. The uniqueness of the system of non-formal education in Sweden has been emphasized. It has the deepest roots and is featured by the most extensive network of educational groups, associations and folk schools where the majority of the population is served by a continuous cognitive activity.

It has been highlighted that reform of education allowed to reject limitation for non-formal education in Denmark. Moreover, creation of different non-formal educational centers (organizations, educational groups, folk schools, ecological and art associations) financially supported by the government became possible. Non-formal sector of education has been considered as a field of gaining important competences in social, communicative and art spheres.

Scientists have emphasized that the content of non-formal education in Israel is to form culture. The component of culture is art which is used to connect every person with the past of their nation.

Special attention is paid to the state of non-formal art education in our country which is characterized by joining Ukraine to European Association for Leisure Time Institutions of Children and Youth, EAICY, participation in foreign projects of providing non-formal education, development programs of non-formal education development. It has been emphasized that in the process of cooperation foreign colleagues have noted the high level of artistic results of our artistic and creative collectives of higher educational institutions, whose members are in their non-formal art education.

Keywords: non-formal education, non-formal art education, adult education.

Надійшла до редакції 24.12.2016 р.